

DE ZWERFSTEEN

PERIODIEK ORGAAN VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN

Met schop en kruiwagen in de klei put. Hard werken voor de steenbakkerij (Foto uit de collectie van dr G.B. Janssen)

- *Vanaf 1875 kwamen er in de gemeente Steenderen meerdere steenfabrieken rond Oldenburg tot stand. Het einde viel (letterlijk) in 1972 toen de schoorsteen van de laatste steenfabriek neergehaald werd. Opkomst en verval van de steenbakkerij in het algemeen en van een viertal fabrieken, te weten bij Het Zwarte Schaar, de Zoethorst, de Pipeluur en de fabriek te Olburgen. Na 1972 kwam het toerisme in de vorm van campings annex jachthavens tot bloei. Anton Metz is goed bekend met en in de streek en hij weet er boeiend over te vertellen.*
- *De Hengsten Associatie Steenderen heeft veel goeds betekent voor deze streek. Maar er zaten ook duchtige missers tussen. Al was het alleen maar de aankoop van Albert van Kruisschot. Die Albert bleek maar muserabel te kunnen schieten.*

HVS

2005/3

ISSN: 1386 - 5943

Oplage: 400

December 2005

Van het bestuur

Op het moment dat ik dit voorwoord schrijf hebben we net onze ledenavond van 14 november j.l. gehad. Deze avond stond in het teken van een interessante lezing over fruit in het algemeen, en meer de appel en de peer in het bijzonder. De spreker van deze avond was de heer Hennie Rossel uit Vorden, die een aandachtig gehoor had van zo'n 60 aanwezigen, waaronder ook een aantal leden van het Steenders Landschap. Hennie Rossel is bestuurslid van de Noordelijke Pomologische Vereniging regio Oost en schrijft ook regelmatig artikelen in het tijdschrift "Landleven". Diverse appelsorten en peren had Hennie Rossel meegenomen en ten toon gesteld op een tweetal grote tafels. Een aantal leden had ook van huis wat appels meegenomen om te laten vaststellen om welke soort het ging. We kunnen terugzien op een geslaagde avond.

We zijn er dit jaar in geslaagd 3 nummers van de Zwerfsteen het licht te laten zien. Door het wegvallen van enkele redactieleden is de redactie op dit moment onderbezet. Wij hopen dat er op korte termijn versterking voor de redactie kan worden gevonden. Indien er onder u leden zijn die ook incidenteel wat hulp kunnen bieden, zijn wij daar ook al mee geholpen. Ik verwijs graag naar de oproep hieronder.

Door enkele leden werd het bestuur verzocht te onderzoeken of een bewaarband voor de Zwerfsteen beschikbaar gesteld zou kunnen worden. We hebben een twee-tal offertes hiervoor opgevraagd. De kosten zijn van dien aard dat we inmiddels hebben besloten onze leden gratis een bewaarband aan te bieden. We hopen dat tegelijk met het bezorgen van de Zwerfsteen van november u deze map kan worden aangeboden. Mocht dit echter niet in alle gevallen lukken, dan wordt u de map bij

de volgende Zwerfsteen aangeboden. Alle uitgegeven nummers kunnen er in terwijl rekening mee is gehouden, dat er ook nog een aantal nieuwe nummers bij in kunnen.

De afgelopen maanden hebben wij ons intensief bezig gehouden met ons beleidsplan. In de bestuursvergadering van december willen we dit beleidsplan definitief vaststellen. In het kort komt het er op neer dat we willen gaan werken met een bestuur met daarnaast verschillende werkgroepen.

In eerste instantie ziet het plaatje er als volgt uit:

Het aantal werkgroepen kan uitgebreid worden als daar de behoefte aan is. Het samenstellen van de werkgroepen heeft onze eerste prioriteit. Ik hoop en vertrouw er op dat we er in slagen voldoende geschikte mensen te vinden. Als de wil er is om ons met name in deze beginfase bij te staan stellen wij dit zeer op prijs.

Met onze zusterverenigingen in de gemeente Bronckhorst hebben wij inmiddels 3 keer samen overleg gehad over diverse uiteenlopende zaken. Het zijn nuttige besprekingen gebleken. Naar de gemeente Bronckhorst willen wij ons meer dan in het verleden gezamenlijk presenteren, zodat ook de samenwerking met de gemeente en onze vereniging stoelt op regelmatig overleg. Rest mij nog u allen voor de komende decembermaand fijne feestdagen toe te wensen en een goede jaarwisseling, en ik wens u al vast een gezond en voorspoedig 2006 toe.

Wim Achterkamp

Historische Vereniging Steenderen

Door allerlei oorzaken bestaat de redactie van de Zwerfsteen thans nog maar uit 2 personen. Graag nodigen wij U als lezer en lid van de Historische Vereniging Steenderen uit ons redactieteam te komen versterken.

Ons verenigingsorgaan "De Zwerfsteen" komt 4 keer per jaar uit en wordt door onze leden zeer gewaardeerd. Wilt u ons uit de nood helpen of kent u iemand in uw omgeving die dat zou kunnen? We zijn op zoek naar mensen die het leuk vinden af en toe zelf een stukje te schrijven en/of er aan mee te werken dat door anderen aangeleverde stukjes kunnen worden geplaatst.

Belangstellenden kunnen contact opnemen met Maria Schotman, tel. 0575-451618

Wim Achterkamp, voorzitter

Colofon

"De Zwerfsteen" is de kwartaaluitgave van de historische vereniging van (de voormalige gemeente) Steenderen, opgericht 1 juni 1992.

BESTUUR:

Voorzitter: Wim Achterkamp
Bronckhorsterweg 32
7221 AC STEENDEREN
Tel. 0575 - 45 17 47
Fax 0575 - 45 09 66

Secretaris:

Gerard Wesselink
Dambroek 7
7223 DT BAAK
Tel. 0575 - 44 14 89

Penningmeester:

Bertus Rietberg
Hoogstraat 23
7227 ND TOLDIJK
Tel. 0575 - 45 20 04

LEDEN:

Yvonne Koning
Paardestraat 7
7221 NE STEENDEREN
Tel. 0575 - 45 26 24

Fred van der Mije

Hofstraat 4
7223 LR BAAK

REDACTIE:

Eindredacteur: Wim de Lange
Weth. Massinkstraat 3
7227 DB Toldijk
Tel. 0575 - 45 28 70
Email: wimdelange@zonnet.nl

Secretariaat: Maria Schotman

Dr. A. Ariënstraat 37
7221 CB Steenderen
Tel. 0575 - 45 16 18
Email: mariaschotman@gmail.com

REDACTIELEDEN:

Wim de Lange en Maria Schotman.

REDACTIEMEDEWERKER:

Wil Gijsman en Anton Metz.

CONTRIBUTIE:

Carel Swaan.

CONTRIBUTIE:

De contributie is m.i.v. 2002 vastgesteld op €15 per huisadres
Bankrelatie: Regiobank Steenderen
Bankrekening nr.: 685289710
t.n.v. de Historische Vereniging Steenderen.

Vormgeving en druk:

Doetinchem Tel. 0314 - 37 25 48

door
Anton Metz

Waar ooit vier steenfabrieken stonden ...

Toeristen nu lucratiever dan bakstenen

*Eens stonden er langs de IJssel tussen Doesburg en Olburgèn vier steenfabrieken.
Nu is het een levendig recreatiegebied met campings en jachthavens.*

Rond 1875 werden er bij het gemeentebestuur van Steenderen drie aanvragen ingediend om een steenfabriek te mogen oprichten aan de IJssel tussen het Zwarte Schaar en Olburgèn. De aanvragers kregen allen een vergunning en bouwden ieder een complete steenoven met droogplaats en tasvelden en woningen voor de arbeiders. In 1911 werd er nog een steenfabriek gesticht te Olburgèn. Deze laatste heeft gedraaid tot 1972 en veel lezers zullen zich deze fabriek met de bijbehorende woningen, "het Fort", nog goed herinneren. Over de andere drie is weinig meer bekend.

Afb. 1: Kaart van IJsselbocht rondom de Fraterwaard bij Doesburg uit 1889. Aan de Luurse zijde van de IJssel de Olburgse dijk, de Hoogluurse dijk en de Oldenhaafse dijk. Aan de Doesburgse zijde een lijnpad. Herkenningpunten v.l.n.r.: Pipelure, Vaalweerd (Hoogkamp), de gemeentegrens tussen Steenderen en Hummelo en Keppel en Rosmulderij (het Zwarte Schaar).

De plaats van de drie oudste steenovens is te zien op het kaartje (Afb. 1). Links van De Pipeluur in de uiterwaarden ziet u de fabriek van J. van de Loo met de grote watervlakten, die al zijn afgegraven. Midden-boven wijst "D. en W." op de plaats van de fabriek van Duijs en Wubbe bij De Zoethorst; deze bestond al niet meer in 1889. Rechts tegen de gemeentegrens ligt de steenfabriek van Terwindt en Arntz. Enkele bekende steenbakkersfamilies kwamen in 1875 onder Olburgèn hun geluk beproeven. De baksteenfabricage was in de jaren vóór

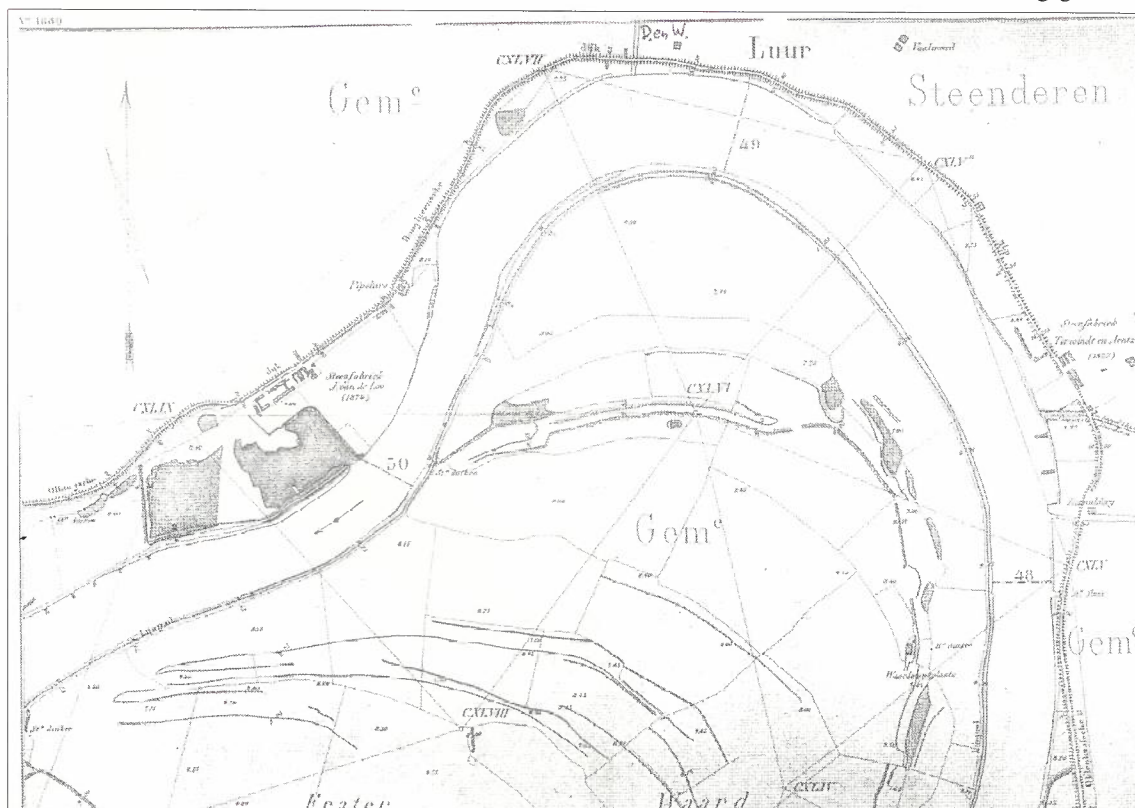
1880 een lucratieve bezigheid. Er was in Nederland een grote vraag naar bakstenen met als gevolg hoge prijzen.

Het stenen bakken

Stenen bakken was in de eerste helft van de 19e eeuw niet zozeer een industriële activiteit, als wel een ambachtelijk bedrijf. Met een minimum aan gebouwen werd het werk in de openlucht gedaan, dichtbij de plaats, waar de klei werd gewonnen.

De kleiwinning geschiedde met schop en kruiwagen; het transport met paard en kar. Het voorbereiden van de klei, om er een plastische massa van te maken, gebeurde door kneden of stampen met de blote voeten. In 1875 kon dat met een kleimolen aangedreven door een paard.

Het vormen deed men met een steenvorm, die d.m.v. een vormbakpers kon worden gevuld (met de hand bediend door middel van een hefboom). De capaciteit van die pers was 300 tot 500 stenen per uur; met de stoommachine kwam men later tot 10 à 15 duizend stenen per

uur. Dit geheel was de steenmachine. Ook alle bewerkingen er omheen waren handwerk. Het drogen (2 à 3 weken) gebeurde buiten op zogenaamde banen of onder haaghutten; het stapelen en omzetten was voornamelijk vrouwenwerk. Daarna werden de stenen met de kruiwagen in de oven gezet.

De oven

De hier rond 1875 gebruikte vaste veldoven, ook wel waaloven genoemd, is te zien op afb. 2. De oven bestond uit twee dikke evenwijdige muren, 9 tot 12 m uit elkaar en 5 m hoog; er zaten met elkaar corresponderende gaten in, de stookmonden. De oven zelf was van boven en opzij open; wanneer hij vol gezet was, werd hij van boven afgedekt met dekstenen, zand of klei en zijdelings dichtgesmeerd met tweede soort stenen en klei, geschoord met planken. De stenen werden zo gestapeld, dat er vuingangen ontstonden tussen twee tegenover elkaar gelegen stookmonden. Er werd gestookt met turf en beiderzijds van de oven was er een afdak om de turf droog te houden.

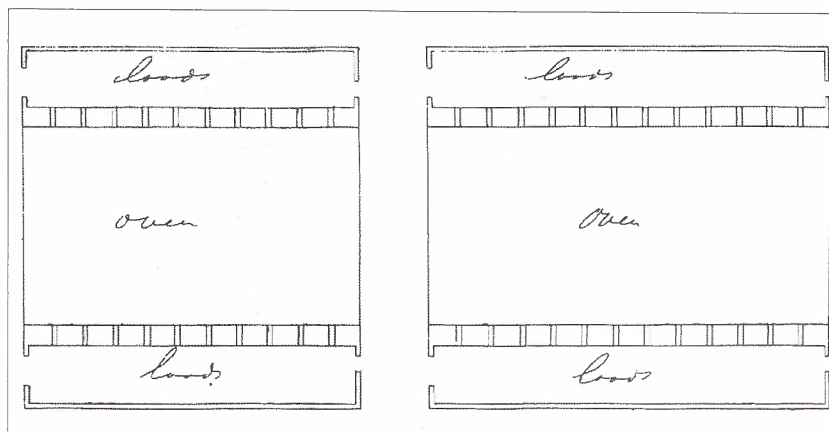
Deze ovens gebruikten zeer veel energie, daarom werden ze vaak aan één kant dichtgemetseld; dit had weer het nadeel, dat je ook maar aan één kant kon inkruien. Soms maakte men er een dak boven tegen de regen.

Als de veldoven was dichtgesmeerd, kon het stoken beginnen; de bakduur was afhankelijk van de kleisoort en de gewenste soort stenen 3 tot 10 weken. Dan werd de oven weer open gemaakt. De stenen werden eruit gekruid, gesorteerd en op het tasveld opgeslagen. Er kwamen veel verschillende soorten stenen uit zo'n veldoven: heel hard (klinkers) tot heel zacht (binnenstenen). Het sorteren was vakwerk.

De fabrieken waren langs de IJssel gelegen en niet aan de verharde weg. De aanvoer van turf en de afvoer van stenen geschiedde merendeels per schip.

Arbeidsintensief

Voor dit grotendeels handmatige proces waren veel arbeiders nodig; behalve de functie van vormer, van stoker en van sorteerder was het ongeschoold werk. Het was seizoenwerk. Er werd alleen gevormd en gedroogd van april tot september en bij regen lag het werk stil. Als het weer goed was, werden er dan ook dagen gemaakt van 12 tot 14 uur. Deze piekbelasting was slecht voor de gezondheid en maakte dit toch al zware werk extra onaangenaam. Er was dan ook veel verloop onder de arbeiders. Een deel van hen kwam uit de omliggende gemeenten. Daarnaast werden er bij de fabrieken woningen gebouwd om met gratis wonen en stoken arbeiders van elders aan te trekken.

Afb. 2: Een waaloven, een kopie uit de aanvraag van Duijs en Wubbe

Men had een voorkeur voor grote gezinnen. Het waren eenvoudige woningen, waar ze toch veel mensen in propten. Steeds zie je een flinke woning voor de baas met een schuur of stalling, die bij afbraak van de steenoven bleef staan, en een serie arbeidershuisjes, die blijkbaar te slecht waren om te verkopen en daarom bij het sluiten van de fabriek werden afgebroken.

De arbeiders waren voor een deel afkomstig uit de Betuwe, zij hadden affiniteit met de steenfabricage. Heel vaak kwamen ze in het voorjaar en vertrokken weer in de herfst om soms het volgende voorjaar terug te keren.

Men werkte het liefst in vormploegen van 8 à 12 mensen (inclusief enkele vrouwen of kinderen), die het hele proces van kleigraven tot sorteren voor hun rekening namen, bij voorkeur in familieverband. Grote fabrieken hadden dezelfde structuur, maar met meer ploegen.

Deze vorm van steenfabricage was erg afhankelijk van het weer; in mooie zomers was er een veel hogere productie dan in natte zomers, hetgeen dan ook zijn invloed had op de prijs.

Goede jaren

De plaatselijke overheid was uiteraard erg blij met deze aanzienlijke werkgelegenheid. De gemeenteverslagen geven dit duidelijk weer.

Werknemers op de steenfabrieken

	Jaar	Volwassenen		Kinderen	Totaal
		Man.	Vrouw.		
Terwindt en Arntz	1881	45	4	10	59
	1886	5	2	9	16
F. van de Loo	1876	60	12	24	96
	1881	58	12	21	91
	1886	40	8	14	62
	1891	55	7	6	68

“In 1873 is er slechts één steenfabriek onder Steenderen n.l. die van Van Dam te Bronkhorst; deze geeft aan velen werk. In 1874 is er ook in Olburgen een steenfabriek in werking gebracht, waarbij velen tegen hoog loon werk vinden.” In de jaren daarna meldde de gemeente steeds, dat er veel werd geproduceerd in de steenfabrieken en velen er werk vonden tegen hoog loon. In 1884 werd de handel minder. In 1885 werkten er minder mensen en de prijzen van de stenen waren laag. In 1891 was de steenfabriek van Frans van de Loo in Olburgen nog de enige in de gemeente.

De neergang

In de gemeenteverslagen zien wij al wat er gebeurde. De prijs van de bakstenen ging na 1880 drastisch naar beneden door overproductie en import van goedkope stenen uit Vlaanderen. De hier pas opgerichte fabrieken kregen het moeilijk: Duijs en Wubbe stopten reeds in 1881 en de anderen volgden niet al te lang daarna. In 1895 zijn ze alle drie gesloopt. Ook de jaarverslagen van Provinciale Staten geven hetzelfde beeld. Tot 1880 goede afzet tegen hoge prijzen, daarna zijn de opbrengsten lager en in 1885 is er zelfs “kwijnende handel”. Tussen 1877 en 1881 bakten Terwindt en Arntz 2 tot 3,5 miljoen stenen per jaar; Duijs en Wubbe 1,25 tot 2 miljoen en Van de Loo ruim 5 miljoen stenen per jaar.

De steenfabriek bij Het Zwarte Schaar

Terwindt & Arntz hebben een steenfabriek opgericht bij het Zwarte Schaar, nog juist op het grondgebied van de gemeente Steenderen, op de weide “Het Kolkslag”.

Deze weide van 4.81 ha, oorspronkelijk in bezit van Baron Van Heeckeren van de Wiersse, werd in 1842 gekocht door Theodorus Adams te Drempt om er een huis te bouwen, midden tussen de dijk en de weg naar Doesburg (zie afb. 3).

Adams was meer klompenmaker dan boer; hij verkocht dan ook al gauw de 1.79 ha uiterwaarden aan zijn buurman Hendrik Pelgrum. Op 8-8-1860 verkocht hij ook het huis met het overige land aan Pelgrum en ging terug naar Drempt. Pelgrum verhuurde het huis aan de dagloner Hendrik Jan Peters.

Op 8-2-1877 verkocht Hermina Nuyen, weduwe van Hendrik Pelgrum, de weide het Kolkslag met het huis en enkele naburige percelen (totaal 8.90 ha) aan Terwindt en Arntz, steenfabrikanten te Millingen, voor 22.000 gulden. Dit is ongeveer het dubbele van wat er in die tijd voor landbouwgrond werd betaald. H.J. Peters moest weg en bouwde zelf een huis in de Luur (nu Van Hussen).

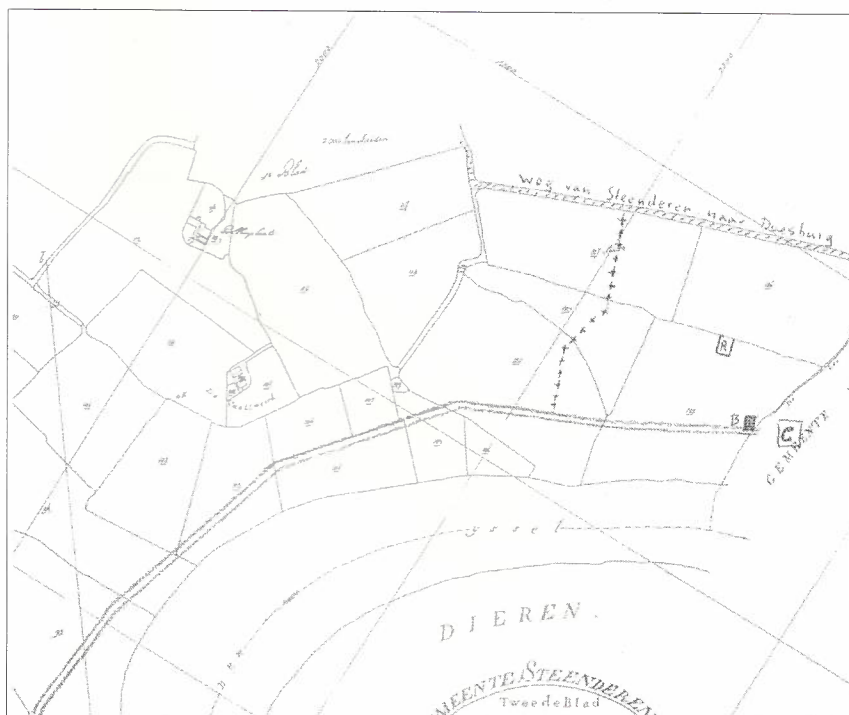
Grond voor steenbakkerij

Op 26-2-1877 vroegen Terwindt en Arntz aan het gemeentebestuur van Steenderen vergunning om op dit perceel een steenbakkerij te mogen oprichten en daartoe enige gebouwen te plaatsen. Het terrein zou minstens 40 cm worden opgehoogd, daarboven zouden de ovenmuren een hoogte krijgen van 5 meter. Het plan bestond om op de aangegeven plaats aan de dijk een of twee steenmachines te plaatsen.

Op 26 maart 1877 hielden B en W een bezwarenzitting ter gemeentesecretarie. Er werden geen bezwaren ingediend. Derhalve werd op 6 april de vergunning verstrekt op de voorwaarde, dat deze fabriek in werking moest zijn vóór 1 januari 1878.

T & A maakten van het huis van Peters een dubbel woonhuis. Zij bouwden de veldovens volgens tekening en zetten er een loods bij. In de hoek van het perceel, tegen de gemeentegrens, plaatsten zij een huis voor de baas met schuur en stal; het had aan de dijkzijde één verdieping en aan de achterzijde twee; een ingraving voor een kelder was niet nodig. Stroomafwaarts bouwden zij tegen de dijk nog twee arbeiderswoningen.

Het gedeelte van de grond, dat zij nog niet

Afb. 3: Kadasterkaart uit 1832, waarin getekend: A. het huis van Adams; B. de plaats van de latere dijkwoning; C. de plaats van het Zwarte Schaar; de Leigraaf is de gemeentegrens; ++++ = de grens van de huidige camping.

Het drogen der stenen bij en in de haaghutten (Coll. dr G.B. Janssen)

direct nodig hadden, werd ingezaaid met haver. Op 7-8-1877 was er in café Het Zwarte Schaar een openbare verkoop van 20 perceeltjes haver op "Het Kolkslag"; de opbrengst bedroeg f 612,00.

Niet lang in functie

Hoe lang de steenoven in functie is geweest, is niet precies bekend. In 1886 hadden zij nog maar 16 arbeiders in dienst. Waren zij aan het afbouwen? De steenbaas Gradus Burgers vertrok op 13-4-1887 naar Angerlo. Het seizoen 1886 moet wel het laatste geweest zijn.

Op 11 november 1890 verkochten Terwindt en Arntz het gehele complex in een openbare verkoop ten huize van kastelein Verstegen aan Het Zwarte Schaar. Het was te aanvaarden op 1 mei 1891. Niet verkocht werden de steenoven, de twee huisjes verderop aan de dijk en de afrastering, dit zou vóór de oplevering worden weggehaald.

Baakman slaat toe

Er waren meerdere bidders op het in 5 percelen opgedeelde terrein, maar Johannes Hermanus Baakman, getrouwd met Johanna Verstegen op het Zwarte Schaar, kocht de gehele massa voor f 10.781,00. T & A kregen nog niet de helft terug van hetgeen zij in 1877 voor de grond hadden betaald. Op 22 november 1890 verkocht Baakman de beide noordelijke percelen weer door aan naburige boeren. Perceel 5 groot 2.47 ha aan Derk Willem Derksen voor f 2879,80 en perceel 4 groot 1.95 ha voor f 2510,20 aan Hendrik Garritsen, die Hendrik

Pelgrum was opgevolgd.

Naast de gebouwen, die T & A zelf zouden weghalen, sloopte Baakman ook het voormalige huis van Adams en de loods. Voor het sloopmateriaal hield hij op 11-2-1891 een openbare verkoop. Stenen, pannen, deuren, planken, balken en brandhout brachten in totaal f 219,10 op.

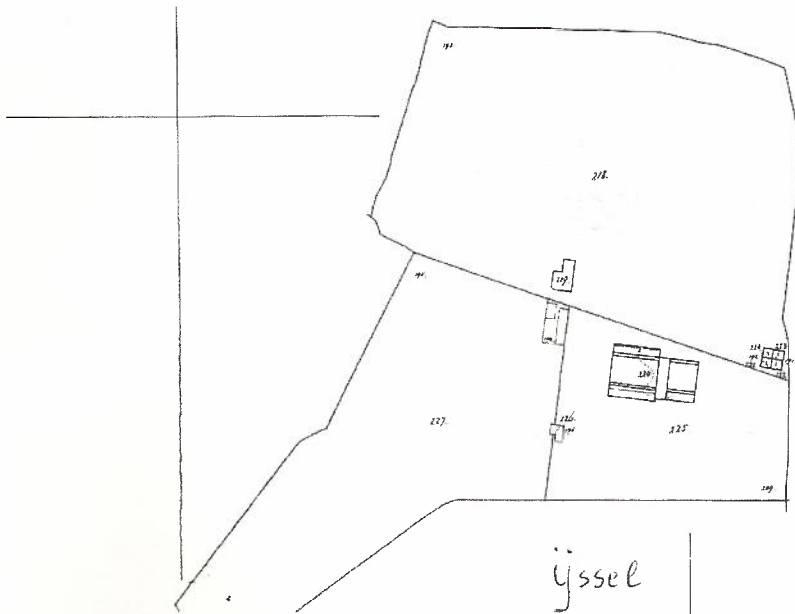
Baakman hield 4.40 ha grond over voor zichzelf. Het huis van de baas met schuur en stalling liet hij staan voor de verhuur. Het was een typische dijkwoning, een hoog spits huis, dat half in de dijk stond, net op het grondgebied van Steenderen. In 1906 verkocht Wed. Baakman weer een deel van de grond; de laatste 2 ha werden in 1932 met het huis verkocht aan J.B. Oosterink te Hummelo.

Dijkverzwaring

Bij de dijkverzwaring in 1948 moest het huis worden afgebroken. De grond kwam later in handen van de Ruilverkaveling Steenderen. Momenteel is dit perceel een onderdeel van camping Het Zwarte Schaar.

De dijkwoning werd vanaf de bouw tot het voorjaar 1887 bewoond door de steenbaas Gradus Burgers met zijn gezin.

Daarna kende het huis vele huurders. Als laatste bewoner kwam in 1931 Marinus Eskes met zijn vrouw en vier kinderen. Eskes was o.a. een tijd parlevinker en had later een melkriet. Hij woonde er tot het huis werd afgebroken.

Afb. 4: Kadasterkaart uit 1878: steenfabriek De Zoethorst met de bijbehorende percelen. 224 is de steenoven met een loods, rechts het blok van 4 arbeiderswoningen. 219 is het huis van Gerrit Pels.

De steenfabriek De Zoethorst

“De Zoethorst” bestond al vóór 1600 als perceelsnaam. In 1739 stond er een huis, bewoond door Andries te Winkel. De familie Te Winkel heeft er drie generaties gewoond tot de laatste Te Winkels in 1807 naar Bronkhorst vertrokken. Het huis werd afgebroken en de eerste kadasterkaarten van 1832 vertonen De Zoethorst dan ook als onbebouwd weiland, in bezit van de familie Breukink van de Kleine Emmer. Bij een boedelscheiding in 1873 viel dit weiland, bestaande uit 3 kadastrale percelen van samen 5.46 ha, ten deel aan Gerhard Breukink, winkelier te Gendringen. Op 24-3-1877 verkocht Gerhard Breukink de grond aan Arie Diederik Duijs te Elst en Felix Anton Wubbe te Amsterdam voor 15.000 gulden.

Afb. 5: Kadasterkaart uit 1882: De Zoethorst na de verkoop. De dijk is ingetekend, de gebouwen zijn al afgebroken, perceel 242 is gekocht door Jansen. A. is het huis, gebouwd door Jansen, later het huis van Houtman.

Perceel 245 is gekocht door Heijting. Perceel 240, 241 (huis), 243 en 244 gekocht door Leensen.

Vergunning voor Duijs en Wubbe

Op 4-4-1877 vroegen Duijs en Wubbe aan het gemeentebestuur van Steenderen vergunning om op het genoemde perceel weiland aan de IJssel een fabriek op te richten, met als doel daar op de gewone wijze door paardenkracht en handenarbeid bakstenen te vervaardigen. Zij deelden in de aanvraag mede, dat er binnen een straal van 200 meter geen gebouwen staan bestemd als school, voor de verpleging van zieken of voor de eredienst.

Bij de aanvraag was een plattegrond gevoegd van drie veldovens met ernaast een woonhuis met stalling.

Op 23-4-1877 hield het gemeentebestuur een openbare zitting, waarop bezwaren konden worden gemaakt. Er kwam niemand opdagen. Derhalve verstrekten B & W op 4 mei 1877 de vergunning, onder voorwaarde, dat de fabriek vóór 1 januari 1878 in werking zou zijn.

Op 8-8-1877 werd er door de notaris een acte gepasseerd tot oprichting van een vennootschap tussen Duijs en Wubbe met als doel de exploitatie van de steenfabriek: zij zouden ieder voor de helft gerechtigd zijn.

Duijs en Wubbe bouwden in het voorjaar van 1877 een steenfabriek, waar direct al dezelfde zomer volop stenen werden gebakken.

Zij bouwden op het terrein tevens een dubbel woonhuis voor de werknemers en drie keten, waarvan er één met stalling en kantoor. De grond, die zij niet direct nodig hadden, werd ingezaaid met haver. Op 18-8-1877 was er in café Wigmans te Olburgen een openbare verkoop van enkele perceeltjes haver op stam; dit bracht f 144,00 op.

Een jaar later maakten zij van de dubbele woning een blok van vier en vervingen twee keten door een grotere loods; tevens bouwden zij een woonhuis met paardenstal voor de steenbakkersbaas Gerrit Pels (zie afb. 5).

Slechts vijf seizoenen werden hier stenen gebakken. In 1881 waren de prijzen zo slecht, dat Duijs en Wubbe ermee stopten. Zij verkochten de inboedel, lieten de meeste gebouwen afbreken en verkochten ook het onroerende goed.

Op 22-11-1881 was er om 11.00 uur op De Zoethorst een veiling van de inboedel van de steenfabriek. Verkocht werden o.a. dakpannen, slieten, planken, latten, draad, hout, rikken, schragen, een haverkist, een trap, kruiwagens, gereedschap, paardentuig, een aak en twee loodsen. De kopers waren boeren en timmerlieden uit Olburgen, Rha en Luur. De opbrengst was f 404,70.

Op 7 en 21 december 1881 vond bij de kastelein

Wigmans te Olburgen de openbare verkoop plaats van de onroerende goederen. Na de verkoop werd het terrein opnieuw kadastraal ingedeeld (zie afb. 6).

Bij de inzet bood Willem Gosselink, landbouwer te Rha, f 7.730,00 voor de massa.

De toeslag

I. Vóór de toeslag was al een gedeelte verkocht aan Jannes Jansen en zijn schoonvader Bart Jansen, wonende aan de Slonsestraat in de Luur; zij kochten een stuk bouwland van 0.90 ha, waarop het blok van vier woningen stond (perceel L 242).

Het woonblok werd afgebroken en zij bouwden een nieuw huis, waar zij op 1-8-1883 hun intrek namen (zie afb. 6).

II. Jan Heyting, landbouwer te Rha, kocht een stuk weiland van 1.91 ha (perceel L 245); hij was de hoogste bieder voor f 4.000,00. Later ging het over op zijn schoonzoon Herman Nieuwenhuis.

III. Het gedeelte dat overbleef werd niet gegund, maar werd op 1-5-1882 alsnog verkocht voor de prijs van f 4500,00 aan Theodorus Leensen, steenbakkersbaas bij Van de Loo. Hij kocht het huis met stalling en de overige grond, tezamen 2.65.69 ha. De steenfabriek en de loodsen waren inmiddels afgebroken.

In 1907 kwam dit goed in handen van Hendrikus Bernardus Schotman te Olburgen, later landbouwer te Baak; na de oorlog ging het over op zijn dochter Johanna.

Op 15-12-1882 kwamen Duijs en Wubbe bij de notaris om hun vennootschap te ontbinden. Financieel waren zij al uit elkaar en Wubbe zou de boeken bewaren.

De verdere lotgevallen

Hoe ging het daarna met de bewoners van de beide huizen op De Zoethorst?

Ad I; Jannes Jansen en zijn vrouw kregen een groot gezin. Dochter Cornelia trouwde er in 1916 bij in met Willem Albers. Toen dit echtpaar in 1932 met hun kinderen naar Rha verhuisde, kwam dochter Alberta met haar man Bernard Houtman op het ouderlijk huis wonen.

Op 4-4-1945 is het huis door oorlogshandelingen afgebrand en was de familie Houtman alles kwijt. Zij hebben eerst in een kippenhok gewoond, daarna in een noodwoning.

In 1952 trouwde Marie Houtman met Jan Egging en kort daarna is het huidige woonhuis gebouwd. Vanaf 1967 hebben zij ruim 20 jaar een minicamping geëxploiteerd.

In 1991 is Jan Egging overleden. Marie Houtman heeft het huis toen verkocht om elders te

Jannes Jansen en zijn vrouw Grada Jansen, t.g.v. hun 50-jarig huwelijk in 1930 (foto Marie Egging-Houtman).

gaan wonen; de nieuwe eigenaar heeft van De Zoethorst een dubbel woonhuis gemaakt.

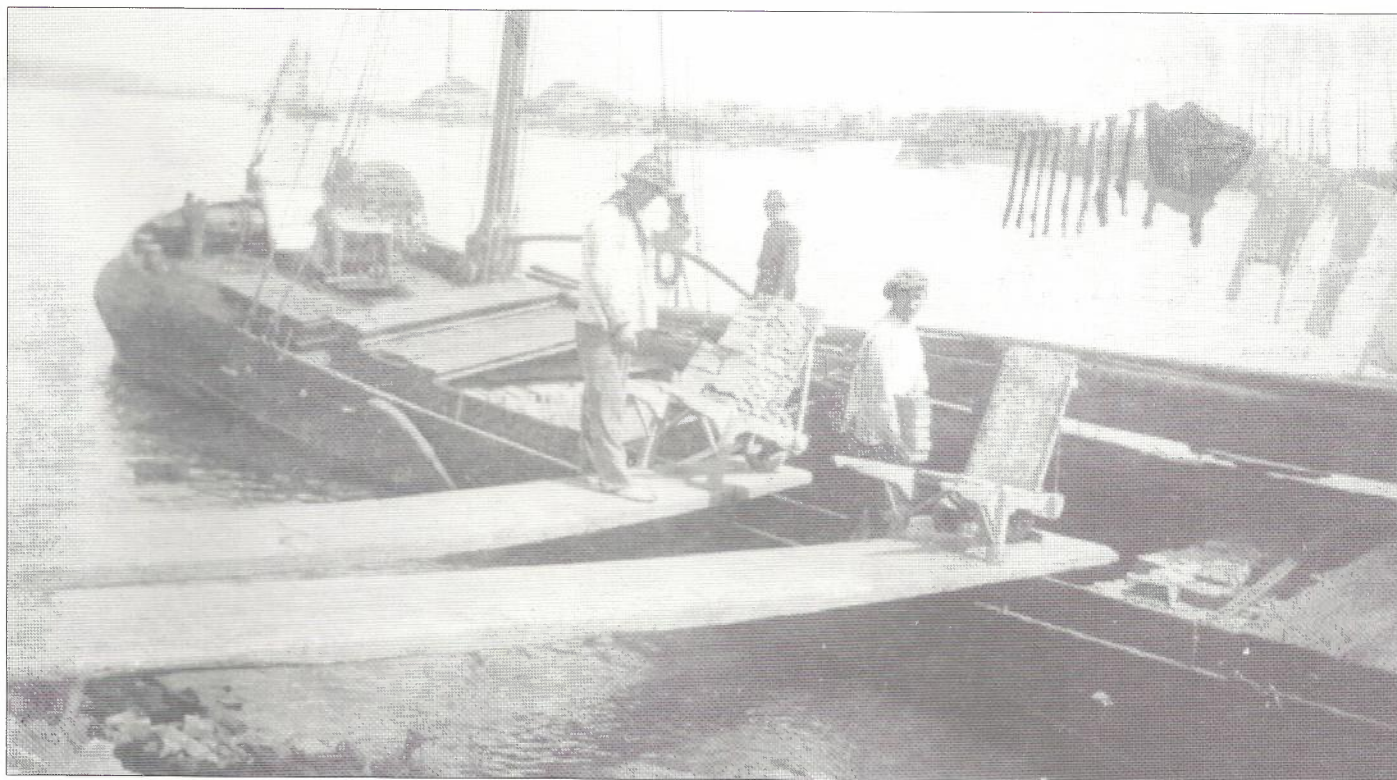
Ad III; Toen Gerrit Pels op 11-11-1881 weg ging, stond het huis de gehele winter leeg. Toen Leensen het kocht, ging hij het pand direct verhuren. Het huis telde zeven verschillende huurders, voordat op 21-12-1891 de weduwe Leensen er met haar acht kinderen zelf ging wonen.

* Begin 1895 gingen zij weg en kwamen als huurders het jonge echtpaar Jan Willem Maal-

Bernard Houtman met zijn vrouw en hun dochttertje Marie in 1932 (foto Marie Egging-Houtman).

Het inschepen der stenen (Coll. dr G.B. Janssen)

derink en Johanna Kip. In februari 1911 vertrokken deze met 7 kinderen naar Vorden.

- * Aansluitend kwam Johannes Seesink met zijn vrouw Maria Schrijver. Zij gingen in 1920 met 9 kinderen naar De Linkhorst op Rha.
- * De volgende huurder was Gerrit Jan Eskes. Hij woonde er tien jaar met zijn gezin en ging in 1930 naar Warnsveld.
- * Op 15-7-1930 trouwden Herman Hoogkamp en Johanna Hoefman; zij waren de nieuwe huurders. In 1940 hadden zij drie kinderen en gingen emigreren.
- * De laatste bewoners waren Antonius Bernardus Sonneveld en zijn vrouw Johanna Hendrina Buurman; zij kwamen met 7 kinderen uit Drempt.

In de laatste week van de oorlog is ook dit huis afgebrand; de familie Sonneveld is toen naar een noodonderkomen in Olburgen vertrokken. De grond met de overgebleven ruïne vererfde op Johanna Schotman, getrouwd met Willem Holleman. Zij hebben het huis niet meer opgebouwd; in plaats daarvan hebben zij een nieuwe boerderij gesticht op Rha.

De steenfabriek bij de Pipeluur

Op 19-1-1874 diende Jozeph van de Loo, steenfabrikant te Bemmelen, de aanvraag in een steenfabriek te mogen oprichten aan de IJssel onder Olburgen op perceel sectie M nr 152.

Op 26-1-1874 hielden B. en W. een bezwaren-

zitting. Voor hen verschenen Hendrik Jan Boldewijn en Bernardus van Hal, beiden dagloners en bewoners van de naburige huizen. Zij verklaarden tegen de inwilliging van het verzoek geen bezwaar te hebben. B. en W. gaven dit door aan Gedeputeerde Staten met de mededeling, dat zij zelf ook geen bezwaar hadden, mits er door de fabriek geen schade zou worden toegebracht aan de Hoogluurse dijk. De fabriek zou één meter van de dijk komen; men zou bij het afgraven van de tichelgrond voldoende afstand tot de dijk moeten houden. In maart 1874 werd de vergunning al verleend.

Toch bezwaren

Van de Loo was bezig een kanaal te graven vanaf de IJssel naar de fabriek, dwars door de zomerdijk. Hiertegen maakte het polderbestuur ernstig bezwaar. Baron Van Heeckeren van Enghuizen sloot zich als eigenaar van het omliggende weiland bij dit bezwaar aan. Het verhoogde overstromingsgevaar zou grote schade kunnen opleveren aan de gewassen. Van de Loo beloofde nog langs het kanaal een zomerdijk aan te leggen, maar dat kon zijn opposenten niet tevredenstellen.

De Hoofdinspecteur van Rijkswaterstaat moest de klachten onderzoeken. Tenslotte wees de Minister in april de bezwaren af. "Van de Loo heeft zelf het meeste baat bij een goede waterkering; de zomerkade staat niet onder wettelijk beheer en die kun je dus straffeloos doorgraven."

Het terrein, waarop Van de Loo vergunning vroeg, was een perceel weiland van bijna 10 ha, geheel in de uiterwaarden gelegen net naast De Pipeluur. Het was samen met de grond, waarop De Pipeluur gebouwd is, lange tijd in bezit van de familie Van Rouwenoort van De Ulenpas. Rond 1840 werd dit goed verkocht aan de leerlooiersfamilie Berendsen te Doesburg; in 1875 stond de grond op naam van J.W. Berendsen en was dus niet van V/d Loo.

Veel gebouwen

In 1874 begon men met aan de dijk een schuur te bouwen, die later verbouwd werd tot een huis voor de steenbakkersbaas Theodorus Leensen. Richting de Pipeluur bouwde men een blok van 4 arbeiderswoningen, samen onder één huisnummer. Naast het huis van de baas bouwde men de veldovens en daarachter later nog een dubbel woonhuis. Al deze gebouwen stonden op een rij dicht tegen de dijk (zie afb. 7). Er woonde 's zomers ook een arbeidersgezin in de turfloods en een arbeidersfamilie in het achterhuis van Leensen; de paarden moesten dan maar buiten blijven.

Leensen kon het zich permitteren om, toen zijn zoon Hendrik in 1888 in militaire dienst moest, 400 gulden te betalen voor een plaatsvervanger. Leensen overleed op 30-6-1890; zijn vrouw en kinderen gingen op 21-12-1891 naar hun eigen woning op de Zoethorst. Tussen 1892 en 1894 gingen ook de overige bewoners van het fabrieksterrein weg.

Opvallend bij deze steenfabriek zijn de vele langwerpige bouwsels, door het Kadasterloodsen genoemd; het zijn de haaghutten, waaronder de gedroogde stenen werden opgeslagen. Daartussen lagen de droogbanen.

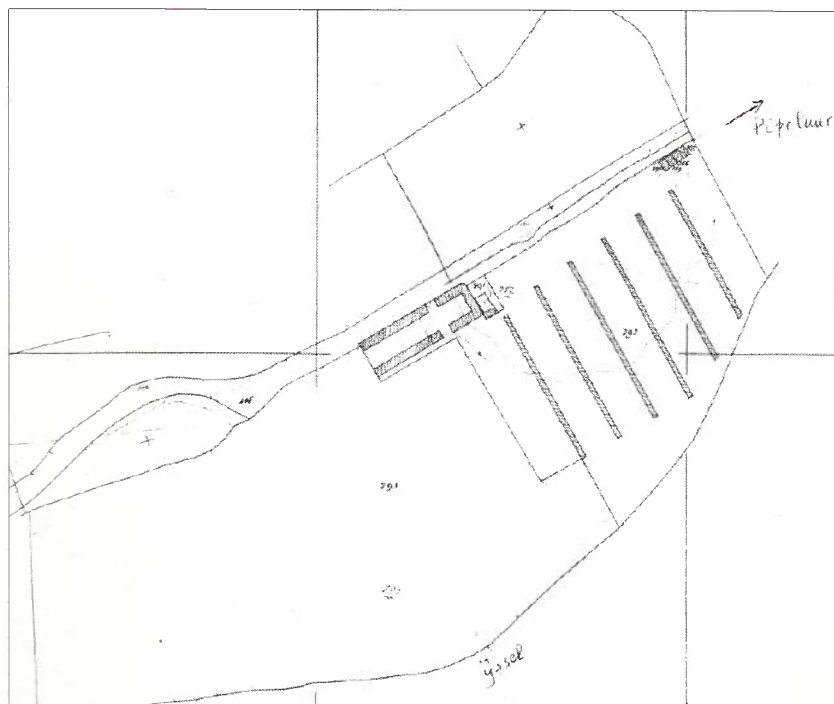
Meerdere eigenaren

De grond en de woningen bleven op naam van de leerlooier J.W. Berendsen te Doesburg. De veldovens waren gemeenschappelijk bezit van J.W. Berendsen en Steven Pelgrum van Fratersgoed; zij brachten de fabriek onder in een apart kadastraal artikel. De vergunning stond op naam van Van de Loo. Deze steenoven was vermoedelijk een gezamenlijke onderneming van drie aandeelhouders.

In 1884 kwam J.W. Berendsen te overlijden en ging dit bezit, inclusief het daghuurdersplaatsje De Pipeluur, over op zijn zes kinderen.

In 1890 verkocht Helena Berendsen, echtgenote van de wijnkoper Coenraad Teuben te Doesburg, haar 1/6 aandeel aan Dorothea Geertruida van Heukelom, weduwe van Frans van de Loo. In 1892 kocht de weduwe van Frans van de Loo ook de andere kinderen Berendsen uit.

Tussen 1890 en 1893 stopte men met de bak-

Afb. 6: Kadasterkaart uit 1877: de steenfabriek bij de Pipeluur. Rechts het blok van 4 woningen; midden de steenoven en het huis van de baas.

steenfabricage en sloopte alle gebouwen.

In augustus 1893 ging de familie Van Hal weg van De Pipeluur (zij bouwden zelf een huis, van het huidige Pipeluurseweg 8). In mei 1894 kwam Gradus Lebbink als nieuwe pachter.

Bleef over in het bezit van de weduwe van Frans van de Loo, een stuk uiterwaarden, bestaande uit uitgegraven grond, bouw- en weiland, met aansluitend 0.30 ha rijsweerd en het goed De Pipeluur, tesamen groot 10.76 ha. In 1903 ging het over op haar zoon Johan Heinrich van de Loo.

In 1916 werd het goed verkocht aan de firma Joseph van de Loo, de eigenaren van de nieuwe steenfabriek.

Steenfabriek te Olburgen

De Olburgse steenfabriek staat beschreven in het Jubileumboek "1000 jaar Olburgen en Rha". Deze was gelegen op de plaats van camping "Dorado Beach". Hier was een andere tak van de familie Van de Loo bij betrokken.

In 1910 werd de Firma Joseph van de Loo en Co te Dieren opgericht.

De firmanten waren:

1. Josephus Arnoldus Hubertus van de Loo, steenfabrikant 11/18 deel
2. Zijn schoonzoon Johannes Theodorus Josephus Hoppe, kandidaat-notaris te Amsterdam, gehuwd met Clara Wilhelmina Maria van de Loo 4/18 deel
3. Hermanus J.A. Hoppe, koopman te Amsterdam 3/18 deel

Deze vennootschap kocht in 1910 en 1911

*De klei wordt al per spoor vervoerd.
(Coll. Dr G.B. Janssen)*

boerderij de Pipeluur en nog twee vrijstaande woningen bij de fabriek.

Jan Hoppe en zijn vrouw bezaten toen al de helft van de steenfabriek, de overige familieleden tesamen de andere helft. Hermanus Hoppe zien we niet meer bij de firmanten.

In 1930 hadden de firmanten onder Olburgen 76.80 ha grond in bezit; later groeide dat nog uit tot ruim 90 ha.

Directeur/eigenaar Hoppe

Na 1925 zien wij Jan Hoppe aangeduid als enig behorend vennoot en directeur. Hij nam steeds meer aandelen van de familie over tot hij uiteindelijk alleen eigenaar was.

Hij woonde eerst te Dieren en vanaf 1940 te 's-Gravenhage. Op hogere leeftijd trok hij zich steeds meer terug uit

het bedrijf en stelde in de vijftiger jaren Kolkman aan als directeur. In 1959 kwam Hoppe te overlijden op de leeftijd van 81 jaar.

Nadat in 1963 ook Kolkman was overleden, ging het snel bergafwaarts met de fabriek tot men er in 1972 definitief mee stopte.

Grond verwerven

Hoe kwam de steenfabriek aan voldoende grond? Bij de aanvang beschikten zij al direct over 23.50 ha, verworven als volgt: van J. Kraayvanger van Fratersgoed 1ha; van Baron van Dorth tot Medler van het Huis Zelle 2.64 ha; van Johanna Everdina Wijers van Oldenover 3.50 ha; van Gerrit Wijers van de Hof te Olburgen 1.80 ha; van Baron Rodolphe van Heeckeren van Twickel 14.50 ha. (De familie Van Heeckeren heeft in de negentiende eeuw in Olburgen meer dan 100 ha grond aangekocht, vooral uit het vroegere bezit van de Heer van Keppel. Door vererving en aankoop kwam dit geheel in bezit van Baron Rodolphe Frédéric van Heeckeren van het Huis Twickel, tevens eigenaar van de Hof te Dieren.)

Latere aankopen

Latere aankopen waren: In 1916 de boerderij de Pipeluur met het terrein van de voormalige steenfabriek.

In 1916 het huis achter de fabriek met 1.03 ha bouwland van Hendrik Derksen uit de Luur.

ruim 23 ha grond in Olburgen en ging bouwen: een steenfabriek, zestien arbeiderswoningen en een huis voor de baas. Op het terrein kwam ook een loods, waarin door de week arbeiders uit de Betuwe woonden, die in het weekend naar huis gingen, de z.g. Geldermalsense keet. Reeds in 1911 gingen zij van start. Deze steenfabriek was niet meer op ambachtelijke leest geschoeid, maar werkte met stoommachines; de hele opzet was niet te vergelijken met de hiervoor beschreven steenovens. Zo geschiedde het vervoer van de klei niet meer met paard en kar, maar per spoor.

In 1912 diende J.Th.J. Hoppe bij het provinciebestuur een aanvraag in om voor het leggen van spoorrails een gat in de dijk te mogen maken van 2 m breed en om de dijk te mogen verharderen met puin.

Hij kreeg toestemming onder strenge voorwaarden; het polderbestuur moest toezien op de uitvoering van het werk en kon bij hoog water zelfs permanente bewaking eisen.

Ook na 1911 bleef men grond aankopen, soms op naam van Jan Hoppe, soms op naam van de firma of de andere vennoten. Later werd dit alles weer ingebracht in de vennootschap.

In 1924 kwam Joseph van de Loo te overlijden; hij maakte bij testament zijn aandeel over aan zijn 9 kinderen, onder wie Clara Wilhelmina Hoppe-Van de Loo.

De nalatenschap bestond uit ruim 53 ha grond met een rij woningen "het Fort" genaamd, de steenfabriek met bijbehorende gebouwen, de

In 1918 van Johanna Everdina Wijers 3.51 ha bouwland.

In 1921 van Baron Van Heeckeren van Twickel 9 ha weiland.

Later nog 24.41 ha van Baron Van Heeckeren van Twickel.

In 1928 van Gradus Lebbink 1.20 ha weiland.

In 1930 van Peter Kniest te Rha 4.32 ha.

In 1940 kocht Hoppe de boerderij Pipeluurseweg 4 met 2 ha grond van Gerhardus Huinink.

Na het overlijden van Hoppe kocht de Transport en Handelmaatschappij Spieker en Elferink NV te Zutphen 46.50 ha uitgegraven grond, rijsweerd en weiland uit de nalatenschap.

Clara van de Loo hield de steenfabriek met de woningen en ruim 43 ha grond over.

Toen men in 1972 met de steenfabricage ophield, kwam het fabrieksterrein in handen van Den Daas B.V. De gebouwen werden afgebroken om plaats te maken voor camping Dorado Beach. De val van de schoorsteen markeerde het moment.

Bronvermelding

- * "Baksteenfabricage in Nederland van 1850 tot 1920" door Dr. G.B. Janssen te Zevenaar.
- * Dr. G.B. Janssen te Zevenaar, persoonlijke mededelingen.
- * Archief van de notaris te Steenderen, Gelders Archief (GA), bloknr. 0168 inv. 4180 t/m 5369.
- * Archief van het Kadaster Arnhem, kadastrale leggers gem Steenderen, sekties L en M
- * Jaarlijkse verslag van de toestand der gemeente Steenderen, Nieuw Archief Steenderen (NAS), inv 407 t/m 425 en inv. 879
- * Archief van de Provinciale Staten van Gelderland, G.A. bloknr 0038, inv 1612 t/m 1623.
- * Jubileumboek 1000 jaar Olburgen en Rha.

Na meer dan 60 jaar toch ten val gekomen (foto uit het jubileumboek "1000 jaar Olburgen en Rha")

Maria Schotman
en
Wim de Lange

Namen maken de Hengst!

Ook op andere plaatsen en andere momenten dan in de Zwerfsteen kom je de wederwaardigheden tegen van de Hengstenassociatie. Zo vond de redactie van De Achtste Steen voor de serie Toen en Nu in het julinumnummer van 1981 een uitvoerig artikel van de fervente paardenliefhebber Teun Herfkens.

In dat artikel werd gewag gemaakt van het feit dat "in de stallen van de boerderij werden twee hengsten gehouden, te weten: Montretout de Marais en Certain van Tienhoeven. Deze waren eigendom van de Hengstenassociatie, die elders ook nog Duc de Ruys en Conquéran du Geron hadden gestationeerd". Herfkens had zelf een stoere merrie in eigendom, Paula genaamd. Aangespoord door de gedreven gedragingen van voornoemde Certain van Tienhoeven, bracht Paula een fraai gebouwde dochter voort, genaamd Margriet van de Hoek. Margriet werd, vier jaar oud zijnde, uitgeroepen tot Gelders Kampioene. Uit handen van prins Bernhard (zie ook het stukje Koninklijk bezoek) ontving Teun Herfkens de bijbehorende beker.

Ook in het betreffende artikel weinig goeds over Albert van Kruisschot. Nog minder hoogachting zelfs, want volgens die informatiebron bracht het dier uiteindelijk slechts f 800* op!

* De bronnen vermelden 2 bedragen als opbrengst van de hengst Albert van Kruisschot, f 800 en f 1500. Ons is niet bekend welk bedrag het juiste is.

Redactie.

Uit een roemrijk verleden:

Wel en wee van de Hengstenassociatie

De Steenderensche Hengstenassociatie is jarenlang een bloeiende vereniging geweest, die een goede naam had in de omgeving, want de Associatie voorzag in een behoefte aan prima dekhengsten die op hun beurt weer zorgden voor sterke nakomelingen in de lijn van de Koninklijke Vereniging "Het Nederlandsche Trekpaard".

De Steenderensche vereniging was al vóór 1900 opgericht en heeft een bloeiend bestaan gekend tot de tractor het spel een beetje kwam bederven. Toen raakten de trekpaarden langzamerhand steeds minder in trek voor het zware werk op het land.

Nog steeds worden de trekpaarden wel gebruikt voor bepaalde klussen, waarvoor de tractoren wel voldoende kracht hebben, maar om andere redenen minder geschikt zijn. Een bekend voorbeeld is het werk van de paarden in de bossen. Bij het uitdunnen van het bos kan het trekpaard toch echt makkelijker, al stammen trekkend, tussen de achterblijvende staande bomen door laveren dan een flink model tractor. Van die kwaliteiten wordt echter zo weinig gebruik gemaakt, dat het overdreven zou zijn daarvoor een gehele vereniging op de been te houden. Toch leeft de vereniging nog steeds voort in de herinnering van veel mensen.

De dagelijkse gang van zaken

Hoe gingen de dingen allemaal in z'n werk? Wel, de Hengstenassociatie bezat een aantal hengsten die ter dekking werden aangeboden. Voor dat "werk" moest een bepaald bedrag betaald worden (kunstmatige inseminatie was in die begintijd nog onbekend).

Het was maar goed dat in Steenderen in die goeie ouwe tijd een eigen krant verscheen, want zodoende had men de gelegenheid de diensten van bijvoorbeeld de hengst Baijard aan te bieden. In de 'Steenderensche Courant' van 8 februari 1903 stond de volgende advertentie:

Dit is maar één voorbeeld. Men dient zich te realiseren dat dit soort advertenties met grote regelmaat in de krant te vinden waren.

Men sloofde zich behoorlijk uit om leuke en vooral klinkende namen voor de nijvere hengsten te bedenken.

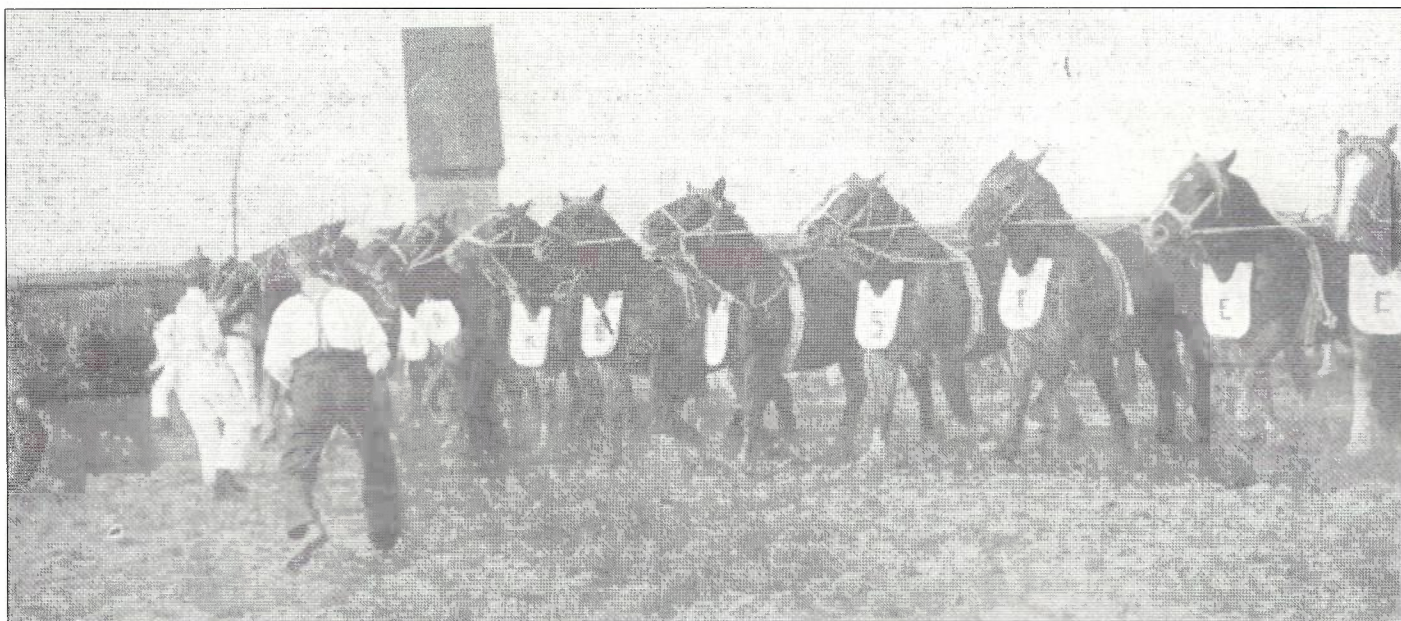
Zij luisterden naar prachtige namen als: Baijard, Certain van Tienhoeven, Egbert van Anny en Albert van Kruisschot.

Om even bij Albert te blijven: de volgende anekdote is de moeite van het vermelden waard. Albert van Kruisschot heette een wonderpaard te zijn en werd voor maar liefst 40.000 guldens aangekocht. Tot groot verdriet van de Hengstenassociatie bleven zijn prestaties ver achter bij de gewekte verwachtingen. De krachtadigheid suggereerende achternaam van de hengst, Van Kruisschot, bleek volledig misplaatst te zijn. Albert was een schutter van niks! Ten einde raad werd hij uiteindelijk bij opbod verkocht en bracht slechts f 1500 op.

Koninklijk bezoek

In 1937 was er een bijzondere gebeurtenis waar de Associatie zich zich vol trots kon presenteren. Het had Hare Majesteit behaagd de Achterhoek met een bezoek te vereren (ons historisch besef leert ons dat het Koningin Wilhelmina was die toen op bezoek kwam). De majesteit werd vergezeld door een jeugdige prins Bernhard.

Ter ere van het bezoek had de Hengstenasso

ciatie paarden opgesteld met letterborden op hun borst, die de veelzeggende zin vormden:

“WIJ BEWERKEN STEENDEREN’S
BODEM”.

Er werd druk gedemonstreerd met vier- en achtspannen. Allemaal ter verhoging van de feestvreugde. Bovendien werden er vele keuringen gehouden en even zovele prijzen in de wacht gesleept (waaronder de beker voor de Gelders Kampioene Margriet van de Hoek).

Stalling en verzorging

De in Steenderen bekende dierenarts A. F. Reichman is jarenlang voorzitter geweest van de Associatie. In 1937 bestond het bestuur behalve uit voorzitter Reichman, uit de heren J.G. Vleemigh, H. Derksen en B. Memelink. De hengsten vonden een prettig onderkomen bij de heer Derksen. De stalling van de dieren aldaar werd het zogenaamde stationnement genoemd. Derksen verzorgde de paarden en werd hiervoor betaald.

Een anekdote daaromtrent: in de ‘jaarlijkse algemeene ledenvergadering’ van 1937 werd besproken of het niet ‘wenschelijk was het stationnement bij Derksen telefonisch te verbinden’. Vanwege de hoge kosten werd hier van afgezien. Men kon altijd de voorzitter bellen, die de boodschap dan wel doorgaf (Dekking per telefonische afspraak, als ‘t dringend was).

Overigens was de stalling en verzorging geen functie voor het leven: wie voor de hengsten wilde zorgen kon hier voor inschrijven. Het bestuur besliste dan wie de verzorging gegund werd. En in de loop der jaren hebben de hengsten in diverse stallen gestaan.

Reichman, was later secretaris-penningmeester van het hoofdbestuur van de Koninklijke Vereniging “Het Nederlandsche Trekpaard” afdeling Gelderland.

In hun jaarverslag van 1948 staat een in memoriam aan hem gewijd.

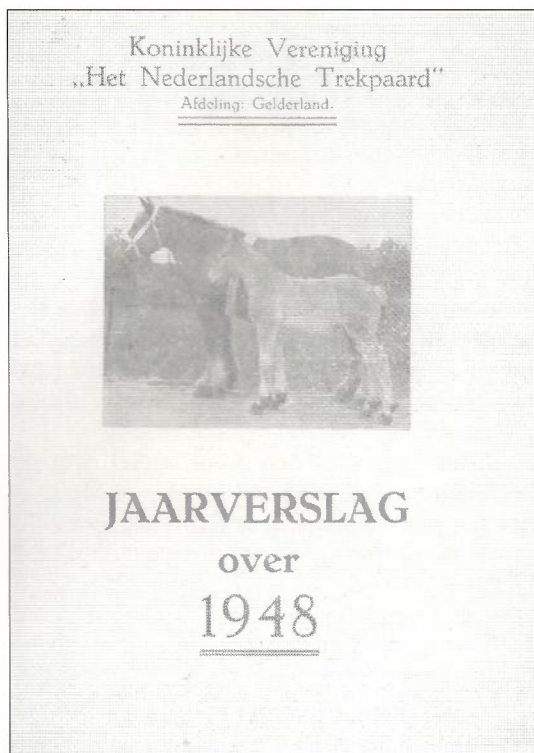

IN MEMORIAM.
A. F. REICHMAN.

Op 8 Maart 1948 overleed plotseling onze hooggeachte Secretaris-Penningmeester, de heer A. F. Reichman te Steenderen.

Met de heer Reichman is een der pioniers van de Nederlandse Trekpaardfokkerij van ons heengegaan. Vanaf de oprichting onzer Vereniging is hij Secretaris-Penningmeester geweest der afdeling Gelderland en bijna dertig jaren lid van het Hoofdbestuur, maar ook voor die tijd had hij reeds de trekpaardfokkers aan zich verplicht. We menen te handelen in de geest van de overledene, door niet al zijn grote verdiensten hier naar voren te brengen. Bovendien ontbreken ons hiervoor de capaciteiten. We blijven in hem gedenken een hoogstaand, edelmoedig mens, die zijn beste krachten heeft gegeven in het belang van de Nederlandse trekpaardfokkerij in het algemeen en van de afdeling Gelderland in het bijzonder. Zijn nagedachtenis zal bij ons steeds in hoge ere blijven en in dankbare herinnering blijven voortleven.

De afdeling Gelderland bestond uit 7 districten met ieder een eigen bestuur. In het jaarverslag 1948 wordt onder meer melding gemaakt van het feit dat de heer C.J. Pennekamp uit Bronkhorst, op 12 februari 1948 zijn 25-jarig dienstjubiläum vierde als controleur van de afdeling Gelderland.

In hetzelfde jaarverslag wordt van alle districten vermeld wat er dat jaar aan de orde is geweest. Alle keuringen, alle uitslagen, alle nieuw geboren veulens met hun namen, nummers en eigenaren. Ook over Steenderen, dat tot district VI behoorde, staat het een en ander vermeld (zie hierboven).

De moraal van dit verhaal

Tot zover waren dit zo maar wat wetenswaardigheden uit de geschiedenis van de Steenderensche Hengstenassociatie. Geen chronologische volgorde, geen volledigheid.

Waarom dan dit onvolledige artikel?

Om U, lezer, te vragen de eigen archieven eens in te duiken om meer wetenswaardigheden over de Hengstenassociatie boven tafel te krijgen.

Als we ons proberen voor te stellen hoe het in de gemiddelde huisgezinnen gaat met allerlei gegevens, dan kunnen we er rustig van uit gaan dat er inmiddels al een hele schat aan archiefmateriaal verloren is gegaan, omdat de waarde hiervan niet op tijd is ingezien.

Zo gaat dat vaker. Vader en moeder overlijden, de kinderen ruimen het ouderlijk huis op en denken: "Wat moeten we met die ouwe troep?" en hup, naar de stapel oud papier! Zo zal het ook met veel gegevens over de hengstenvereniging gaan.

De archiefcommissie van de Historische Vereniging Steenderen wil een poging ondernemen zoveel mogelijk materiaal te "redden" van de ondergang.

STEENDEREN.		
Merriën geb. na 30 April.		
Cat. No.	Premie	
73	A	Alberta v. Scherminck 156759. Eig. G. v. Zadelhoff te Drempf.
84a	A	Margot v. Emmer 156762. Eig. A. P. Vlemingh te Steenderen.
71	B	Bella v. Laur 156832. Eig. J. J. Giesen te Steenderen.
81	B	Doona v. d. Woch 156954. Eig. Th. W. Duenk te Wichmond.
102	B	Ely d'Huet 156965. Eig. Joh. v. Zadelhoff te Dordrecht.
84	B	Nomja v. d. Kwaderdijk 156703. Eig. J. H. Sloot te Steenderen.
75	B	Marijke v. Duchesse 156759. Eig. J. Straatman. Baak.
79	B	Corrie v. Emmer 156101. Eig. J. H. Uenk. Steenderen.
78	C	Carla v. Steenderdijk 156418. Eig. A. J. Hoozen te Steenderen.
76	C	Marijke v. Baak 156632. Eig. F. M. Wiegman. Baak.
74	C	Luisje v. d. Heek 156747. Eig. H. D. G. v. d. Kolk te Steenderen.
82	C	Nelli v. Spellaal 156797. Eig. Th. A. Schut te Baak.
80	C	Pauline v. 't Holtslag 156097. Eig. Joh. Schieven te Steenderen.
Merriën geb. voor 1 Mei.		
Cat. No.	Premie	
91	B	Albine v. d. Haek 151239. Eig. M. Spekink te Tol-dijk-Steenderen.
86	B	Erna v. d. Biezenpolder 152410. Eig. G. Willemsen te Drempf.
92	B	Willy v. Oiburgen 151243. Eig. F. H. Horstink te Oiburgen.
89	B	Denka v. Hamink 152826. Eig. H. H. Breukink te Steenderen.
90	C	Rudi v. Spellaal 151244. Eig. Th. A. Schut te Baak.
88	C	Vesta v. Nieuw Bloemendaal 151648. Eig. B. W. Janssen te Tol-dijk-Steenderen.
85	C	Irina 152833. Eig. H. Nieuwenhuis te Rha.
VARSSEVELD.		
Merriën geb. voor 1 Mei (na 30 April geen bekroningen).		
Cat. No.	Premie	
95	B	Fernanda 152862. Ehr. A. J. Buisinck te Haart-Aalten.
98	B	Arva v. Idink 150545. Eig. J. B. Gesselink. Varsseveld.

Links de sobere omslag van het jaarverslag 1948 van "Het Nederlandsche Trekpaard". Ook hier is - rechts - te zien dat de Steenderensche Hengstenassociatie zich niet onbetuigd liet. In het algemene overzicht wordt Steenderen nog apart genoemd: "Steenderen had, met het grootste aantal bekroonde merriën, weer een 'ouderwetse' keuring".

De heer Daan van der Kolk van de Archiefcommissie is al een hele tijd op zoek naar meer gegevens over de Hengstenassociatie, maar zijn informatiebronnen raken opgedroogd. Om een goed, geordend beeld van de Hengstenassociatie te krijgen zijn er meer stukken nodig. Waarschijnlijk is er 'onder de mensen' nog heel wat te vinden.

Er zijn nog teveel vragen:

- wanneer is de associatie opgericht?
- wanneer is die opgeheven?
- wanneer is de laatste keuring geweest?
- hoe vaak waren er keuringen?
- ging men verder het land in?
- wie waren de mensen van het eerste uur?

En zo kunnen we nog wel een poosje doorgaan. Vandaar onderstaande oproep.

OPROEP

Wie heeft er nog materiaal over de Hengstenassociatie en wil dit afstaan of in bruikleen geven?

Wie weet er meer over de Hengstenassociatie en wil eventueel een goed onderlegd artikel hierover schrijven?

Meldt U dan bij de heer Daan van der Kolk, tel. 0575 452012.

Van de redactie

In het voorwoord van de voorzitter Wim Achterkamp wordt al melding gemaakt van de minimale bezetting van de redactie voor de Zwerfsteen.

Door allerlei omstandigheden is de redactie uitgedund tot slechts twee leden.

Wim de Lange is de eindredacteur, die de aangeleverde artikelen klaar maakt voor de drukker. Hij is daar zeer bedreven in, want hij heeft dit voor zijn pensioenering, in zijn werkzame periode, ook als taak gehad.

Maria Schotman is secretaris van de redactie. Zij onderhoudt onder andere de contacten met het bestuur, de archiefcommissie en de schrijvers van artikelen.

Om tot een goede, werkzame redactie te kunnen komen, zijn er toch echt nog meerdere mensen nodig.

Zij hoeven zelf geen artikelen te schrijven, maar moeten wel meedenken over te plaatsen artikelen en meewerken aan de informatieverwerving.

Wim en ik, ondergetekende, hopen echt dat er mensen opstaan die zeggen: "Hup, we steken niet alleen de schouders eronder, maar ook de

handen uit de mouwen."

Dit jaar hebben we de beoogde vier nummers van de Zwerfsteen niet gehaald door de onderbezetting. Wij streven ernaar om in 2006 vier nummers te laten uitkomen.

Kom op dus!

Gevraagde informatie.

In de eerste Zwerfsteen van dit jaar vroegen wij om informatie over de steenfabrieken, het huis Excelsior en de Ariënsbibliotheek. Op deze oproep hebben we geen enkele reactie ontvangen.

In dit nummer staat een groot artikel over de steenfabrieken van de hand van Anton Metz.

Het zou mooi zijn als de lezer die nog aanvullingen of opmerkingen heeft deze aan ons doorgeeft.

In deze Zwerfsteen ook een kort artikel over de Hengstenassociatie.

Dit artikel is puur bedoeld om meer hierover te weten te komen.

Dus ook ook op dat onderwerp hopen we op uw reacties.

Wij wensen u veel leesplezier.

Maria Schotman-Harmsen.

"Charaden en Logogriphen"

Uit de archieven duiken soms de wonderlijkste zaken op. Zo konden we de hand leggen op een geschrift uit 1805, waarin een groot aantal raadsels, genaamd 'Charaden' en 'Logogriphen' door Harmen Addink verzameld en gepubliceerd zijn. Te vergelijken met de Zweedse raadsels, de Kruiswoordpuzzels en de Cryptogrammen van heden. Maar er kwam in zekere zin wel wat meer eruditie voor kijken om de raadsels tot een goede oplossing te brengen.

Op het Voorblad van het geschrift stond het volgende vermeld:

"Deze raadsels, charaden en logogriphen, bij een verzamelt uit couranten en van anderen, die mij opgaven daar van deden.

De oplossingen staan achterin en door wien gedaan.

*STEENDEREN den 13 July 1805,
Harmen Addink"*

*Een Charade is een lettergreespraadsel.
Een Logogriph is een woord-letter raadsel*

De redactie besloot deze 200 jaar oude kunst van het puzzelen opnieuw onder de aandacht van de aandachtige lezertjes te brengen. Het cursief gedrukte geeft het reeds aan: het zijn woordspelletjes. Om u allen niet te zeer in verwarring te brengen, zullen we voortaan in elke komende Zwerfsteen 1 of twee van de Charaden of Logogriphen afdrukken, met de oplossingen er meteen bij. Hier volgt een eerste voorbeeld.

Charade No 1

Boos en slim is 't omgekeerde
van mijn eerste lettergreep.

Waar men Fransch of zingen leerde,

Ging men met mijn tweede sloop.

Een niet hoffelijk bevel

is de laatste die ik tel.

't Geheel is een plaats op aarde,

die nog korts elk één vervaarde.

Oplossing:

Boos en slim is het *mal* te wezen
la in zang, en *la* in lezen
ga voorbij is onbeleefd
MALAGA het woord ons geeft.